

СТРУКТУРА І ДЫНАМІКА МАТЫВАЦЫІ ПРАФЕСІЙНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ СТУДЭНТАЎ-ФІЛОЛАГАЎ

Матывацыйная сфера асобы як стрыжнявое зв'язно яе псіхалагічнай арганізацыі сфакусіравала ў сабе ўсю складанасць і супярэчлівасць чалавечай натуры. Даследаванне асобы, якая творча развіваецца, вылучае на першы план праблему матывацыі і дзейнасці, паколькі “выніковасць усіх відаў дзейнасці вызначае не толькі месца асобы ў сацыяльнай структуры, але і яе самаадносінны, адчуванне ўнутранай самарэалізацыі” [1, с. 1].

Увогуле сацыяльна-псіхалагічны патэнцыял асобы часцей за ўсё “разглядаецца з пазіцыі дзейнасці прадуктыўнасці і самарэалізацыі” [2, с. 74], што непасрэдна ўказвае на неабходнасць дыягностыкі матывацыі выбару прафесіі і прафесійнай дзейнасці.

Для вывучэння матывацыйных устаноў прафесійнага выбару студэнтам спецыяльнасці “Беларуская філалогія” філалагічнага факультэта БДУ было прапанавана запоўніць анкету з тэматычнымі пытаннямі. Выбарка складала 100 чалавек – студэнты 1-га і 5-га курсаў ва ўзросце 17-24 гадоў.

Аналіз анкет адбываўся ў супастаўленні адказаў студэнтаў курсаў (табліцы 1 – 4). У ходзе аналізу было ўстаноўлена наступнае.

Для абедзвюх выбарак характэрны высокі ўзровень прывабнасці абранай спецыяльнасці і ўвогуле гуманітарнай працы (Табліца 1, п. 1, 2), а таксама прэстыжнасць вышэйшай адукацыі сярод моладзі ў рэспубліцы (п. 4). Аднак нельга не заўважыць, што адным з матываў імкнення менавіта на беларускую філалогію з’явілася параўнальная лёгкасць паступлення на гэтую спецыяльнасць (п. 3). Адказы на пункт “Іншае” пацвярджаюць гэтыя назіранні, паколькі сярод іх ёсць не толькі “*мара з дзяцінства*”, “*адраджэнне беларушчыны*”, “*жаданне працаваць у школе*”, “*магчымасць займацца дзейнасцю, якая цікавіць*”, але і “*не паступіла ў Акадэмію мастацтваў*”, “*акрамя мовы і літаратуры нічога не ведаю*”, “*была залічана па выніках алімпіяды*”. Цікавым з’яўляецца і тое, што працэнт адказаў амаль на ўсе пытанні зніжаецца ў студэнтаў 5-га курса ў параўнанні з 1-м курсам, акрамя адказаў на п. 2: жаданне займацца беларускай мовай у пяцікурснікаў значна ўзмацнілася, што магчыма патлумачыць высокім узроўнем выкладання беларускай філалогіі на факультэце і намаганнямі прафесарска-выкладчыцкага складу факультэта падмацаваць сваю педагагічную дзейнасць адпаведнымі выхаваўчымі мерапрыемствамі.

Табліца 1. Матывы выбару прафесіі

	%	
	1 курс	5 курс
1. Прываблівае прафесія, да якой рыхтуе ВНУ;	50	38
2. Жаданне займацца беларускай мовай;	44	51
3. Сюды паступіць было лягчэй, чым на іншыя спецыяльнасці;	20	14

4. Прываблівае прэстыж ВНУ;	46	33
5. Прымусілі бацькі;	2	0
6. Сямейная традыцыя;	6	4,7
7. Рэкамендацыя настаўніка;	10	19
8. Прыклад аднакласніка, знаёмага, сябра;	6	4,7
9. Іншае	10	9,5

Табліца 2 адлюстроўвае чаканні навучэнскай моладзі ад студэнцкага жыцця і ўвогуле спадзяванні на далейшы лёс. Як паказваюць колькасныя дадзеныя, адзначаецца зніжэнне з цягам часу (хаця і нязначнае) прэтэнзій будучых спецыялістаў у бачанні сваёй будучыні. Усё ж атрымаць вышэйшую адукацыю, стаць высокакваліфікаваным спецыялістам і пры гэтым развіць свае здольнасці спадзяецца большая частка студэнтаў як на 1-м, так і на 5-м курсах (п. 1, 2, 4).

Табліца 2. Мэта вучобы ў ВНУ

	%	
	1 курс	5 курс
1. Атрымаць вышэйшую адукацыю;	54	47,5
2. Стаць высокакваліфікаваным спецыялістам;	64	47,5
3. Самасцвердзіцца ў жыцці;	46	9,5
4. Пашырыць круггляд, развіць здольнасці;	52	33
5. Цікава правесці студэнцкія гады;	20	9,5
6. Знайсці спадарожніка жыцця.	2	0

Значная розніца назіраецца па матыву “самасцвердзіцца ў жыцці” (п. 3), якая паказвае на пазітыўныя чаканні першакурснікаў і даволі “песімістычныя” перакананні пяцікурснікаў, якія не вераць, што філалагічная адукацыя можа стаць спосабам прафесійнага і жыццёвага самасцвярджэння.

У студэнтаў абодвух курсаў аказаліся вельмі падобныя іерархіі пажаданых відаў дзейнасці ў будучым (гл. табліцу 3), хаця варта адзначыць і пэўныя разыходжанні. Нягледзячы на вышэйадзначаную цікавасць да філалагічнай навукі і жаданне займацца беларусазнаўствам, найвышэйшыя паказчыкі сярод абедзвюх груп студэнтаў мае від дзейнасці “праца, не звязаная з мовай”. Гэта тлумачыцца і станам беларускай мовы ў рэспубліцы, і тэндэнцыяй да прыярытэтнасці прыкладных галін навукі ў параўнанні з гуманітарнымі.

Аднолькава высокая прыярытэтнасць у працы ў школе пры нізкім на 1-м курсе і ўвогуле адсутным на 5-м курсе паказчыку выкладання ў ВНУ.

Даволі высокі ўзровень прыярытэтнасці мае і навуковая дзейнасць. Выклікае цікавасць назіранне над такімі спецыфічнымі відамі дзейнасці філолагаў, як мастацкі і спецыяльны пераклад. Для першакурснікаў гэты від дзейнасці не мае цікавасці, аднак пяцікурснікі, якія за час навучання на філалагічным факультэце пазнаёміліся і з працэсам, і з вынікамі перакладаў, больш спагадліва ставяцца да гэтага віду дзейнасці і прымаюць яго як верагодны ў сваім будучым прафесійным жыцці.

Інакшую карціну ўяўляюць сабой паказчыкі па віду дзейнасці “рэпетытарства”. Студэнты 1-га курса даволі высока ацэньваюць верагоднасць для сябе такога занятку, у той час як студэнты 5-га курса ўжо не разглядаюць яго як прыярытэтную дзейнасць.

У першакурснікаў вельмі значны паказчык па віду дзейнасці “праца ў галіне прадпрымальніцтва”. Аднак да 5-га курса жаданне маладых людзей самастойна займацца ўласным бізнэсам без дзяржаўнай падтрымкі значна зніжаецца (магчыма, на гэта ўплывае агульная эканамічная сітуацыя ў свеце). Можна меркаваць, што амаль роўныя паказчыкі па адміністратыўнай дзейнасці тлумачацца гэтымі ж прычынамі.

Табліца 3. Прывабнасць розных відаў прафесійнай дзейнасці

	Колькі разоў пастаўлена на 1-е месца паводле прыярытэтнасці (%)	
	1 курс	5 курс
Адміністратыўная дзейнасць	4,8	4,7
Выкладанне ў ВНУ	2,4	0
Выкладанне ў школе	17	24
Навуковая дзейнасць	12	19
Пераклад мастацкай літаратуры	4,8	9,5
Пераклад спецыяльнай літаратуры	7,3	9,5
Праца ў галіне прадпрымальніцтва	14,6	9,5
Праца, не звязаная з мовай	29,2	33
Рэпетытарства	7,3	0

Адпаведна задачам даследавання нас цікавілі змены, якія адбываліся ў характарыстыках адносін да прафесіі, працоўнай дзейнасці за 5 гадоў вучобы. Падаецца мэтазгодным прааналізаваць карэляцыйныя сувязі паміж гадамі навучання і гэтымі характарыстыкамі. Паколькі студэнты 1-га курса маюць пэўныя ўяўленні аб будучай прафесіі, а пяцікурснікі ўжо маюць паўнаўдаснаваны прафесійны вопыт, гэта дае ім магчымасць ацаніць абраную прафесію. Адказы на анкету таксама супастаўляюцца паводле года навучання (гл. табліцу 4) і адлюстроўваюць даволі высокую ацэнку будучай прафесійнай дзейнасці прадстаўнікамі абедзвюх выбарак.

Табліца 4. Ацэнка будучай прафесіі

	%	
	1 курс	5 курс
1. Прафесія вельмі падабаецца;	32	33
2. Прафесія хутчэй падабаецца, чым не падабаецца;	46	62
3. Прафесія хутчэй не падабаецца, чым падабаецца;	10	4,7
4. Прафесія зусім не падабаецца.	2	0

На этапе навучання ў ВНУ адбываецца фарміраванне матывацыі працоўнай дзейнасці. Прыведзеныя статыстычныя дадзеныя сведчаць пра агульныя станоўчыя адносіны да будучай прафесіі, што ў спалучэнні з

кампетэнтным уяўленнем пра яе дэтэрмінуе фарміраванне прафесіянала высокага ўзроўню. Нягледзячы на пэўныя “хістанні”, на працягу навучання задаволенасць абранай прафесіяй застаецца амаль нязменнай і нават у некаторых выпадках павышаецца.

Апісанне, аналіз і інтэрпрэтацыя вынікаў, атрыманых пры выкарыстанні дыягностыкі, дазволілі вызначыць тэндэнцыі развіцця матывацыі ад 1-га да 2-га і ад 1-га да 5-га курсаў. Праведзеныя даследаванні дазволілі прасачыць якасныя змены ў матывацыйнай сферы асобы студэнтаў 1-га і 5-га курсаў, якая мае істотныя адрозненні і вызначаецца на першым курсе сістэмай асобна-каштоўных матываў, а на пятым курсе, асабліва пасля педагагічнай практыкі, перавагай сацыяльных, прафесійных і асобна-маральных матываў. У першакурснікаў матывы зносіні і “эйфарыя” ад паступлення ў ВНУ пераважаюць над матывамі прафесійнай дзейнасці. Што тычыцца старшакурснікаў, то змястоўны бок іх матывацыйнай сферы пашыраецца матывамі прафесійных і сацыяльных дасягненняў, асобна-сацыяльнымі матывамі, абумоўленымі матывамі атрымання прафесіі і далейшай сацыялізацыі, адаптацыі ў грамадстве.

Якасныя змены ў структуры ўзроўняў матывацыйнай сферы асобы дазваляюць вызначыць, якая з дыягнастычных характарыстык патрабуе большай увагі ў яе развіцці і фарміраванні як прафесійна важнай якасці асобы. У прыватнасці, гэта дачыцца супастаўлення колькасных паказчыкаў матывацыйных комплексаў студэнтаў 1-га і 2-га курсаў: на працягу навучання ў ВНУ і паступовага заглыблення ў спецыфіку абранай прафесіі ў маладых людзей знікае ідэалістычны погляд на будучыню і фарміруецца разуменне ўплыву на паўсядзённае жыццё знешніх станоўчых і адмоўных матываў. Задача навучання ў ВНУ, такім чынам, заключаецца ў выхаванні правільнай жыццёвай арыентацыі і адаптацыі студэнтаў, фарміраванні ў іх устойлівасці да магчымых цяжкасцяў у будучай прафесійнай дзейнасці.

Літаратура

1. Богданович, С.С. Мотивация на этапе формирования образа деятельности: автореф. дис. ...канд. психол. наук / С.С. Богданович. – Минск, 1999. – 19 с.

2. Фетискин, Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.

А.Л. Садоўская

КАГНІТЫЎНАЯ АРЫЕНТАЦЫЯ ФРАЗЕАЛАГІЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

1. У межах сучаснай антрапалагічнай парадыгмы наспела неабходнасць паглядзець на мову з боку яе ўдзелу ў пазнавальнай дзейнасці чалавека. Мова, як адзначае В.А. Маслава, – “гэта сродак перадачы думкі, якую яна “ўпакоўвае” ў моўную форму. Веды, якія выкарыстоўваюцца пры гэтым, не з’яўляюцца толькі ведамі пра мову. Гэта таксама веда пра свет, пра сацыяльны кантэкст, веда пра прынцыпы моўных зносіні, пра адрасата, фонавыя веда і г.д. Ні адзін з названых тыпаў ведаў нельга лічыць прыярытэтным, толькі вывучэнне іх усіх у